יהוה

INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER FVNDATA MDCCCVII
Ps. CXIX
169.
כדברך
הבינני
JOH. XVII.
17.
ὁ λογος
ὁ σος
αληθεια
ἐστι
ΑΚΡΟΓΩΝΙ
ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

הקדמה גדולה ויקרה

לספר מנחת שי

ושער הספר וחתימת החבור שעשה הרב המחבר .

ידידיה שלמה רפאל בכמהר"ר אברהם נורצי ז"ל.

Jedidjah Salomo Norzi's

Einleitung, Titelblatt und Schlusswort zu seinem masoretischen Bibelcommentar.

Nach einer italienischen Handschrift herausgegeben

von

Dr. Ad. Jellinek.

Wien, 1876.

Brüder Winter.

Druck von Georg Brög, unter Betheiligung und Leitung v. P. Smolensky.

ANDOVER THEOL. SEM.
APR
17
1885
LIBRARY.

Meinen geehrten Collegen

im Vorstande des

Bet ha-Midrasch:

den Herren

Simon Apfel

Emanuel Baumgarten

Arminio Cohn

Wilhelm Gutmann

freundschaftlich gewidmet.

Die zweite Hälfte des sechszenten Jahrhunderts wurde von zwei ausgezeichneten Männern verherrlicht, welche einen Theil ihres Lebens daran setzten und den grössten Mühen sich unterzogen, um mit Benutzung seltener Hilfsmittel und einem Aufwande grosser Gelehrsamkeit den masoretischen Text der Bibel von den Nachlässigkeiten der Abschreiber und den Schwankungen der Typographie zu säubern und demselben eine feste Grundlage für alle Zeiten zu sichern. Es sind dies der Orientale Menachem de Lonzano und der Jtaliener Jedidjah Salomo Norzi.

Der Erstere, halb blind, fast lahm 1) und gänzlich arm, war so begeistert für die Wissenschaft, dass er Weib und Kinder darben liess, 2) um seine literarischen Entwürfe auszuführen und seinen masoretischen Commentar zum Pentateuch unter dem Titel „O r T h o r a“ zu veröffentlichen. Zur Ausarbeitung desselben benutzte er ausser handschriftlichen Masora's zehn Pentateuch-Manuscripte, von denen einige fünf bis sechshundert Jahre alt waren. 3) Ueberhaupt hatte er, von Wissensdurst getrieben, sehr werthvolle und seltene handschriftliche Werke gesammelt, wie: Zusätze zu Midrasch Rabba und Jelamdenu, die Perikopen Waëtchanan und Ekeb des Midrasch Tanchuma, Midrasch Agur, correcte Texte von Tana debe Elija, Abot di R. Natan, Masechet derch Erez und eine kleine Hagada Ez Chajim 4), und gewiss würde er diese kostbaren handschriftlichen Schätze durch den Druck uns erhalten haben, wenn er nicht so arm gewesen wäre!

Der Letztere, unter Juden und Christen gleich berühmt, vollendete seinen meisterhaften masoretischen Bibelcommentar im Jahre 1626 — acht Jahre nachdem Menachem de Lonzano's „Or Thora“ in Venedig erschienen war —, der erst 1742 in Mantua gedruckt wurde. Allein dem Herausgeber Rafael Chajim Basila 5) fehlte es, trotz den in einem geschmacklosen Style abgefassten Lobeserhebungen, die er seinem Autor ertheilt, an der einfachsten Pietät vor dem Todten! Der Verfasser hatte sein Werk „P o r e z G e d e r“ genannt; der Herausgeber gab ihm den Namen „M i n c h a t S c h a i“, unter welchem es allgemein bekannt ist. Norzi verfasste ein ausführliches, höchst

1) חצי עור ופסח, Einleitung zu Schté Jadot.

2) ולא ארע שלום בית עזבתיו בחסר כל ולב אשה מצרי הלא יתעו בלי אוכל ילדי וצדי שחטפו לחת לשורדי ליסורים אני גבר כאיוב ורעי מח״לי מו״שי מר״רי: Daselbst 140a

3) Daselbst, 3a.

4) Vergl. das Titelblatt des citirten Werkes. Die Hagada Ez Chajim scheint mit dem von mir Bet ha Midrasch V, 48 veröffentlichten Stücke indentisch zu sein.

5) Einen wesentlichen Antheil an der Correctur des Commentars hatte auch der Gelehrte Mazliach oder F e l i c e M a r i n i. Vergl. die Vorrede des Correctors der Mantuaner Ausgabe.

interessantes Titelblatt, schrieb eine grosse, werthvolle Einleitung, in welcher er von seinem literarischen Apparate Rechenschaft ablegte und eine Charakteristik seiner Persönlichkeit unbewusst lieferte, und fügte noch ein Schlusswort hinzu, das am Ende des Commentars gedruckt werden sollte; Basila machte sich keine Scrupel, dies Alles bei Seite zu lassen.

Das Autograph aber hat sich erhalten, wurde von den Rabbinen in Mantua dem Grafen Firmian zum Geschenke gemacht und gelangte dann in den Besitz De Rossi's. Vrgl. dessen Catalog cod. 895, Dizionario strorico Artikel Norzi, Variae Lectiones V. T, I § XXXVIII und IV S. XI, und Rafael Kirchheim zu Asulai's Schem ha-Gedolim ed. Frankfurt a. M. H, S. 169 — 71.

Durch die Vermittlung des Herrn Samuel Schönblum in Lemberg ist es mir gelungen, eine Copie dieses Autograph's aus dem Nachlasse des Rabbiners Nepi zu acquiriren, und theils aus Pietät vor dem berühmten Verfasser, theils wegen des inneren Werthes der Handschrift für die Gelehrtengeschichte wie für die Geschichte der Wissenschaft, entschloss ich mich sie zu veröffentlichen 6), und ausserdem noch die nachfolgenden Bemerkungen anzufügen.

Seite 4. Das Excerpt aus Profiat Duran's „Maase Efod" findet sich in dem von I. Friedländer und I. Kohn veröffentlichten Werke (Wien, 1865) S. 11 ff.

Seite 4 Zeile 3 v. o. Das „Sefer Taggin" ist von Bargès. Paris 1866 veröffentlicht worden. Vergl. auch Schilte ha-Gibborim von Abraham Portaleone, 176 d. ff

Seite 7. Die Geringschätzung grammatischer Studien ist eine pathologische Erscheinung in der Geschichte des Juden-

6) nach Luzzato's Prolegomini S. 59 wäre diese grosse Einleitung Norzi's 1819 in Pisa von Samuel Vita della Volta veröffentlicht worden, was aber meines Wissens keinem Andern ausser Luzzatto bekannt wurde.

thums, die eine Trübung des jüdischen Geistes ankündigt und ein sicheres Symptom ist, dass entweder talmudische Juristerei oder kabbalistische Schwärmerei die Gemüther beherscht. So klagt Jona Jbn G'anâh in seinem Sefer ha-Rikma S. V. über die Talmudisten seiner Zeit, dass sie die Beschäftigung mit Masora und Grammatik geringachten und fügt dann hinzu:

עד אשר הגיעני על אחד מגדוליהם שהוא אומר על חכמת הלשון שהוא דבר שאין לו טעם והעסק בה אין בה תועלת ולא הנאה ובעליהם ייגעו לריק ודורשה עמל לבלי פרי שישיג ממנה והקלו זה על נפשם בעבור שהם לומדים מה שלומדים מן התלמוד מוטעה וגורסים מה שגורסים ממנה מסלף.

Moses de Leon schwingt in der Einleitung zu seinem Werke „Mischkan ha-Eduth" die Geissel über diejenigen, welche die Bibel grammatisch auslegen, indem er wörtlich schreibt:

. . . וגם כי ראיתי אנשים חושבים כי הוא דרך האמת והדין עמהם ובין דגש לרפא שמו אותותם ובין קמץ ופתח במחלקותם ובין שבולת לשבולת הלכו בדרך עקלקלותם כפי הדרך מן המדקדקים וחושבים כי בענין זה השיגו דעת יוצרם להשיג ארחות חיים וודאי וברור.

Uebrigens ging dieser sich selbst oft copirende Kabbalist auch den Talmudisten hart zu Leibe. So erzählt er in seinem handschriftlichen „Or Sarua" (in meinem Besitze, vielleicht ein Unicum): ואמרו החכמים הקדמונים כי אדם אחד היה וכל ימיו השתכל במשנה ובתלמוד כאשר הוא לפי דעתו הבהמית וכשבא זמן פטירתו מן העולם היה זקן עד מאד והיו אומרים עליו שהיה חכם גדול בא אדם אחד א"ל תכיר עצמך מה הוא ורמ"ח איברים שבך על מה הם מכוונים אמר איני יודע תכיר שום דבר שהוא חוץ ממך על מה הוא כך התחיל צעק עליהם ואמר בעצמי איני יודע במה שהוא חוץ אדע ? אמר להם כל ימי יגעתי עד שהגעתי לפ' שנה ביגיעת התורה ובמשנה וכו' וכו' אמרו זהו שהיה חכם אינו אלא כבהמה בלא דעת ובלא תבונה ועבודתו שהיה עובד לא ידע מה הוא כבהמה המביאה את התבן על כתפיה ואינה יודעת מהו אם בר אם תבן.

Seite 7 Zeile 8 v. o. Da die hier citirte grammatische Schrift „Petach Debarai" zu den seltensten Werken gehört, so will ich länger dabei verweilen.

Sie kann weder von David noch von Moses Kimchi herrühren, da der Verfasser ein Bild seines Lebens entwirft, das weder auf den Einen noch auf den Andern passt. Er

klagt nähmlich in der Einleitung: באשר יד הזמן אתי הולך וקשה ובלהות ימים הציקוני, ומכלי אל כלי הריקוני, כי לא שלותי ולא שקטתי, ובחשבי כי נחתי, בעותי אלהי ערכוני, וכל מחמד עיני לקחו בידם והלכו, שלח הזמן ידו בי ושדי המר נפשי, כבודי מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי, מן הוא והלאה שבעתי מרורות ותלאות, ולא יכולתי לעמוד נגד המוצאות, התבלבלו מחשבותי לגודל דאגותי . . . . . לכן הנני מתנפל לפני כל מביט בחבורי זה אשר העתקתיו מספרי החכמים והוצאתיו מפי המשכילים בכל חכמה אשר סביבי כי לא מלבי לפנות אליו בעת רצון.

Die Stelle über die Vernachlässigung und Verspottung der grammatischen Studien lautet: ומאשר מצאתי אנשים בדורינו זה מלעיגים ומלעיבים בחכמת הדקדוק ומרחיבים פה לדבר בלזות המתעסקים בה עד אשר קראוה חכמה בלא תועלת בראותם בה במקומות כי אין תשובה מספקת להשיב לשואלים על דבר זר הנמצא רק להשיב כי מלה זרה או הפוכה או מתחלפת או מורכבת וחסרה ויתרה ואמרו המלעיבים איך תאמר בתורת השם התמימה יש בה מלה זרה או חסרה וכל ידעה מה.

Ob wir es hier vielleicht mit einem grammatischen Werke aus der ersten schriftstellerischen Periode des Abraham Abulafia zu thun haben? In seinem Briefe an Juda genannt Salmon S. 18 meiner Edition schreibt er nähmlich: עד שחברתי בדקדוק עוד ספרים מספיקים ללומדיהם עד שיקראו בעלי דקדוק בדורינו זה כל יודעם כפי הצורך.

Sollten denn von den grammatischen Arbeiten Abulafia's sich gar keine Spuren erhalten haben, obwohl sie nach seiner Aussage verbreitet waren?

Seite 8 Zeile 5 v. o. Der מדרש טעמי חסרות ויתרות ist von Dr. Berliner in „Pletath Soferim“ (Breslau 1872) edirt worden.

Seite 8 Zeile 17 v. u. Eine Abschrift des Commentars des Rabbenu Gerschom aus Cod. Almanzi findet sich in meinem Besitze.

Seite 10 Zeile 10 v. u. Der Verfasser citirt da einen Commentar zum HL. von R. Asriel Recanati. Hier muss ein lapsus calami des Copisten oder Norzi's sein, da dieser Commentar von R. Esra oder R. Asriel herrührt, nicht aber von einem Recanati. Vergl Beiträge zur Geschichte der Kabbala I, 39 ff.

Seite 13. Das masoretische Lexikon מסורת סייג לתורה von R. Meïr b. Todros ha-Levi Abulafia, dessen Acquirirung unsern Norzi zu einer beschwerlichen Reise nöthigte, wie er später Seite 21 berichtet, ist nach einer im Jahre 1585 gefertigten Copie aus einer Handschrift vom Jahre 1388 zuerst Florenz 1750 und dann Berlin 1761 erschienen.

Wien, den 8. November 1875.

Dr. Ad. Jellinek.

ילאה כי רבים המה ויצטרך להתעסק בהם כל ימי חייו אשר נתן לו האלדים, ומי יודע מה יהיה אחר כך.

כל זה נסיתי בחבור הזה כי אם הייתי רוצה להרבות עוד העסק בו הייתי מחדש בכל יום ענינים חדשים, כי זו היא ממעלת התורה, כמ״ש ע״פ דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד. ע״כ אמרתי פה אשב כי אויתי להתעסק ג״כ במשנה וגמרא ובפירושיהם שהוא עסק הכרחי לדעת משפטי התורה ולהבין המקראות כהוגן וכשורה, והדינים היוצאים מהם במדות שהתורה נדרשת בהן, ומפני זה נדרשתי לאשר שאלוני רבים מיחידי סגולה ומבני המעלה והפצירו בי לקצר המלאכה ולהביאה אל הדפוס לזכות את הרבים.

ואתחנן אל ה׳ שיבא הזמן שאמר עליו שלמה תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף, פירוש יבא הזמן שיתפרשו לנו הסודות העליונים הנסתרים בתורה הנחמדים מזהב, שאין אנו משיגים עתה אלא הפירוש שהוא באמצעות שהוא הנקודות שהוא כסף בערך מה שנדע בזמן ההוא שיהיה בערך זהב, וזה א״א להשיג כי אם בחצרות בית אלדינו שהוא מקום מוכן שיתגלו בו סודות ה׳ ליראיו כמאמר המשורר מתי אבא ואראה פני אלהים, ואמר ג״כ ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם. ה׳ יזכנו לחזות בנעם ה׳ ולבקר בהיכלו אמן, ובכן אשירה לה׳ בחיי אזמרה לאלהי בעודי יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה׳.

והמלאכה נכונה ביד שלמה

ותשלם כל המלאכה (פי׳ השלמת החבור) מלאכת הקדש אשר עשה שלמה בבית ה׳, כי כן נקרא הספר הקדוש הזה מקדש יה כמו שכתבתי בפתיחה ראשונה בחדש ניסן שנת וברית שלו״מי לא תמוט אמר מרחמך ה׳.

והשלמת הדפוס היתה פה

בריך רחמנא דסייען מריש ועד כען
הוא יהא בסעדן בכל זמן ועדן.

ולאלדי ישעי ותהלתי מנת חלקי ונחלתי, חשקי ומבטחי ותוחלתי עוזי ומעוזי וחמדתי, חסדי ומצודתי ועזרתי, איש דברתי ועתירתי ורוחתי ושועתי למלאות את שאלתי, לכל חפצי ושועתי ולישר את נתיבתי, מראשיתי ועד אחריתי, ירצה אֲני ועצמתי עד זקנתי ושיבתי.

זכרון המחברים והמדקדקים שבאו בתוך הספר כמו שיעדתי בפתיחה, וששים המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם כנגד ששים אותיות שבברכת כהנים, וסימניך הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחוזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות, ודרשו רבותינו ז"ל פסוק זה על המסרות והסימנים שלא תשתכח תורה בגלות:

א' בבלי
ב' ירושלמי
ג' מסכת סופרים
ד' מדרשי הרבות.

חתימת החבור

ראוי לכל אדם לתת הודאה לאל בכלותו הספר כמו שהוא מנהג הסופרים, וכן עשה דוד המלך ע"ה בתכלית ארבעה ספרי תהלותיו ובתכלית הספר החמישי שהוא תכלית כל לאל המרומם על כל הספר נתן תחלה ברכה ותהלה, כפי רוממותו וגודל טובו. ואשתחוה אל היכל קדשו ואודה את שמו על חסדו ועל אמתו אשר חזקני ואמצני ברחמיו וברוב חסדיו וזכני והגיעני לתשלום המלאכה מלאכת שמים מהגהת המקרא, וכבר נקרא שם החבור גדר פרץ ומאשר ימצא ממתוקן ומקובל י"ר שיהא רצוי ומקובל לפניו ית' לתקון נשמתי וגויתי ויחשב לי כמזבח כפרה וכמנחת דל שכתוב בה נפש, כי בכל כחי ובכל מאדי מסרתי נפשי עליו לכבוד תורת ה' תמימה משיבת נפשי, ועברתי ארחות ימים למצא ספר הר"מה ז"ל הנקרא מסורת סיג לתורה שהיה עיקר גדול בחמשה חומשי תורה, בענין חסרות ויתרות, כדי יצא מתחת ידי עם העזר אלדי דבר מתוקן ומסוקל מכל טעות ושגיאה, ידעתי עד הנה לא נעשה כן לכל המלאכות, כאשר יראה ויבחין כל משכיל מה בין ספר מוגה הזה לאשר כבר עשוהו, ולנראה בחוש אין צריך מופת, ואם באולי לא גדרתי הפרצות או אם ח"ו פרצתי הגדרות, היודע מְעוּתי יתקן את אשר קלקלתי ויכפר שגגותי ושגגות כל בית ישראל וידריכנו במעגלי צדק, וכן יעזרני ויאמצני להיות ממצדיקי הרבים ולחבר חבורים אחרים אשר דעתי עליהם למען שמו ה' כי טוב לעולם חסדו, כי גם שמלאכה זו מלאכת שמים היא אין טוב לכלות בה כל ימיו, אבל צריך להתעסק בתורה ובמצות ובספרי המשנה והגמרא וצרכי ענינם ולהתעסק בדקדוק ע"ד קצרה כדי שיספיק לו ללמוד המקרא כתקונה ולהבין דברי רז"ל היוצאים מפסוקים כי אם ידמה האדם להגיע לקץ המלאכה הזאת ולבא עד תכליתה לריק ייגע, כי דרכה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, גם אם יבקש ללמוד כל הספרים אשר חברו המחברים בה לא יוכל למצוא, ואף אם ימצא

וכן אמרו במס׳ מגלה ושום שכל זה הנקוד, עכ״ל. וגם בענין הטעמים ראוי ליזהר שלא יבאו לידי חירוף וגידוף ח״ו. וכן מצינו בדוד מלך ישראל שהיה זהיר בקריאת הטעמים בזמירותיו ונעימותיו שנאמר זמירות היו לי חקיך, כמ״ש בספר החסידים סי׳ קמ״ג.

מוסדי דור ודור תקומם יסודות המסרות וכללי המדקדקים שנפלו ונשתכחו זה דור ודור תקומם אותם ותחזירם לאיתנם.

וקרא לך גדר פרץ בני העולם יקרא לך זה השם כי בשבילך יגדרו הפרצות.

משובב נתיבות לשבת הולכי נתיבות שעד עכשיו הלכו ארחות עקלקלות ונתיבותיהם עקשו להם עתה ילכו בארח צדקה בתוך נתיבות משפט.

ובמדרש רבה סוף פ׳ בהר סיני וקרא לך גדר פרץ ר׳ אבין בשם ר׳ ברכיה סבא אמר הב״ה הפרצה הזאת עלי היה לגודרה ועמדת אתה וגדרת אותה. חייך שאני מעלה עליך כאותו שכתוב בו לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו. ובמדרש רות רבה ר׳ נחמיה פתח כשועלים בחרבות נביאיך ישראל היו. מה השועל הזה מצפה בחרבות לכשיראה בני אדם לאיזה צד יהי בורח, כך כשועלים בחרבות לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר כמשה, למי היה דומה מרע״ה לרועה נאמן שנפלה לו גדר סמוך לחשכה עמד וגדרה משלש רוחותיה נשתיירה פרצה ולא היה לו שעה לגדרה ועמד הוא בתוך הפרצה, בא ארי ועמד כנגדו, אבל אתם לא עמדתם בתוך הפרצה, שאלו עליתם בפרצות כמשה הייתם יכולים לעמוד במלחמה ביום אף ה׳. וא׳ מהשמות שנקראו למשה אבי גדור לפי שגדר בפרצותיהן של ישראל כדאיתא בפ״ק דמגלה.

ובשלהי סוטה ר׳ אליעזר הגדול אומר מיום שחרב ביהמ״ק שרו חכימיא למיהוי כספריא וספריא כתלמידיא ותלמידיא כעמא דארעא (נ״א וספריא כחזנא וחזנא כעמא דארעא) ועמא דארעא אזלא ומדלדלא (נ״א ומנוולא) על מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים עד ישקיף וירא ויערה עלינו ממרום רוח דעת ויראת ה׳ ויזהיר אור שכלנו כזוהר הרקיע בטהרתו ויגיה מחשכי עינינו כצאת השמש בגבורתו כדכתיב (ישעיה מ״ב) והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים, ודרשינן בפסיקתא (ילקוט ישעיה רמז שי״ו) אלה הדברים אעשה לא כתיב כאן אלא עשיתים, כבר עשיתים לר״ע וחבריו דא״ר אחא נגלו לר״ע וחבריו דברים שלא נגלו למשה מסיני.

יהי רצון מלפניו ית׳ שיגדור פרצות כל עמו ישראל ברחמים גדולים ויקיים בנו מהר כמה שאמר ע״י עמוס הנביא ביום ההוא אקים את סכת דוד הנופלת וגדרתי את פרציהן והרסותיו אקים ובניתיה עד עולם.

ויזכני להיות מתברך בברכות שנאמרו בפסוק ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גדר פרץ משובב נתיבות לשבת. פי' ובנו ממך חרבות עולם שהיו זמן רב והן ממש חרבות עולם, כי הא דאמרינן בפ"ק דעירובין (עיין תפארת ישראל פ' ס"ז) ובסוטה פ' היה נוטל. א"ר יהודה אמר שמואל משום ר"מ וכו' כשבאתי אצל ר' ישמעאל א"ל בני מה מלאכתך, א"ל לבלר אני, א"ל בני הוי זהיר שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא תחסיר או תותיר אות א' נמצאת מחריב את כל העולם כלו. וכן אמרו בויקרא רבה פ' י"ט ובמדרש ילמדנו ריש פ' בראשית ובאגדת שמואל פ"ה ובמדרש חזית על פ' קווצותיו תלתלים, א"ר לוי אפי' דברים שאתה רואה קוצים בתורה תלי תלים הם להחריב את העולם ולעשותו תֵּל. המד"א והיתה תֵּל עולם לא תבנה עוד, כתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אם תעשה מן הדל"ת רי"ש תחריב כל העולם. כי לא תשתחוה לאל אחר, אם אתה עושה רי"ש דל"ת נמצאת מחריב את כל העולם כלו. ולא יחללו את שם קדשי, אם אתה עושה חי"ת ה"א נמצאת מחריב כל העולם כלו. כל הנשמה תהלל יה הללויה, אם אתה עושה ה"א חית אתה מחריב את העולם. כחשו בה' אם אתה עושה בי"ת כ"ף אתה מחריב את העולם. בה' בגדו, אם אתה עושה בי"ת כ"ף אתה מחריב את העולם, ע"כ. וגם בענין הנקודות כתב רבנו בחיי בראש פ' וירא שהמוסיף נקודה או גורעה מחריב את העולם ומקצץ נטיעות התורה ושרשיה, ופעמים שנראה שהקמץ והפתח הכל דבר א' אינו כן, אלא יש הפרש ביניהם במבטא, שהרי תנועת הקמץ גבורה ועליונה ותנועת הפתח למטה ממנה, כי הקמץ בתיבה יורה על מעלה גדולה ועל דבר שהוא עומד בפני עצמו אינו נסמך לאחר כענין הנה אנכי שולח מלאָך, וישלח מלאָך שהם בקמץ, ומלאַך הברית הוא בפתח כי הפתח הוא נסמך לעולם למה שאחריו, ולא כן הקמץ כי הוא עומד בפני עצמו. ומטעם זה כל אתנחתא וסוף פסוק הוא בקמץ כי שם עומד ולא יסמוך. ומטעם זה בנקוד השם של אדנות לא תמצא פתח אלא קמץ, כי המעלה העליונה גדולה המורה עליונות, ושהוא בלתי נסמך לאחר בדבר הנברא, ומפני זה נכתב באל"ף דל"ת כשהוא קודש בקמץ וכשהוא חול בפתח, וזהו ההפרש הגדול שיש בתורתנו בין קמץ לפתח כהפרש שיש בין אור לחשך ובין קודש לחול, וכן מצאו שהמחליף פתח בקמץ לא ימלט מאחת משתים, או יהרוס הכוונה או יבא לידי כפירה, כי אות הַא" של האף תספה אלו קמצתה היה מהפך כוונתו של אברהם אבינו. ואות הַא" של האל יעות משפט אלו קמצתה היה כפירה, מלבד עוד שאמרו חכמי הדקדוק כי הקמץ הוא נאמר על ענין אמִתי ולא כן הפתח, ומזה אמר הכתוב, וָאעמד וַאמתתהו, וי"ו של וָאעמד תמצאנה בקמץ, אבל וי"ו של וַאמתתהו בפתח, כי מה שאמר וָאעמד עליו אמת היה ולא כן וַאמתתהו כי שאול הרג את עצמו, והנה כל זה מחכמת תורתנו האלדית ולשוננו הקדושה, ומטעם זה נמשלו האותיות לגוף והנקודה לנשמה, כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף, במדרש ספר הבהיר שהבאתי לעיל,

יתלה הטעות בי ולא ברבותי, ואם באולי ימצא בו דבר טוב והגון ידע כי הוא מעזרת האל לבדו המלמד לאדם דעת ונותן ליעף כח כי לא נעלם ממני מיעוט ידיעתי. אך אמנה בחסד עליון בטחתי ועל זכות המלאכה נשענתי כי מלאכת שמים היא ומן השמים יסייעוני.

ומעתה אני מתחנן לפני כל לומד בחבורי זה שאם יראה בו שום פרץ יגדרהו ואם ימצא בו טעות יתקנהו ואם חסרון ישלימהו בדעתו ושכלו ואל ישכן באהלו עולה ומה׳ כל תגמולו. כי אדם אין צדיק בארץ אשר ידבר טוב ולא יחטא כד״א קלע באבן אל המטרה ולא יחטיא, ואף כי איש כמוני חכמה לא בי היא, דעה אין עמדי ובבינה לא חלק לי, ואמר א׳ מן החכמים לא תושת חטאת על מי שהביא קצת מן הדברים הנכונים באשר לא הגיע עד תכליתם. והדן אותי לכף זכות המקום ידין אותו לכף זכות כמ״ש בשבת פ׳ מפנין, יען עשיתי זה הרבה ממנו סירוגין סירוגין מעת לעת ומפקידה לפקידה ביומי ניסן וביומי תשרי שקורין בארצות אשכנז בין הזמנים, וכד הוינא חליש מגרסאי ומטרדות הזמן והסער הנוספות בעולם ומהחשבון מעורבבות, והלבבות בלתי מיושבות עם חולשת כחותי מהתענג ומרך, ומה גם עתה בגלות הזה להיות ישראל בו עמוסי התלאות ותחת משא מלך ושרים מן ההכרח לקחת האדם חלק רב מהזמן ישתדל בו בעסקיו העולמיים להשיג ההכרחי, ואף כי רוב דרכו של הספר הזה ממני ולא נעזרתי מזולתי לקחתי לי לבדי טרחו ומשאו לגודל תשוקתי להוציא כלי זה למעשהו ולתועלת הרבים, ואם בתם לבבי אטעה רחמנא לבא בעי כמ״ש במדרש חזית אצל פ׳ ודגלו עלי אהבה, א״ר אחא עם הארץ שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת ואֲיַבת, אמר הקב״ה ודלוגו עלי אהבה. א״ר יששכר תנוק שקורא למֹשֶה מַשֶׁה, לאהרֹן אהרַן, לעפרֹן עפרַן, אמר הקב״ה ולגלוגו עלי אהבה. וכן אמר בעל ספר הכוזר כי מי שהוא הולך בדרך ישרה ולפעמים יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן אנחנו מחויבים לדונו לכף זכות.

וקולי אל ה׳ צבאות, יראני מתורתו נפלאות, ויסיר ממני דאגות ומתלאות, וטרדות ותלאות, ויצילני משגיאות, וינקני מנסתרות, כמו ששאל משיחו ועבדו כדאיתא בפ׳ חלק אמר דוד לפני הב״ה רבש״ע שגיאות מי יבין, א״ל שביקי לך, גם מזדים חשוך עבדך, א״ל שביקי לך, ואגדתא דא נמי איתא במדרש תהלים ובויקרא רבה סוף פ״ה ומסיים בה הכי, ואל ימשלו בי אז איתם, אלו תוקפי עברות כענין שנאמר אל נחל איתן, ונקיתי מפשע רב, אותו עון רב, אמר דוד לפני הב״ה, רבש״ע את אלוד רב ואנא חובי רברבין יאי לאלדא רב דשביק לחובין רׄברבין הה״ד למען שמך ה׳ וסלחת לעוני כי רב הוא. ואתחנן אל ה׳ יהיה בעוזרי ובתומכי נפשי ושלא תצא תקלה על ידי ולא שום מכשלה מתחת ידי המדפיסים, כי גם שדעתי לעמוד עליהם אין העין שולט בכל הטעיות וכמעט שהוא מן הנמנע להמלט מהן לגמרי, וכשם שא״א לבר בלא תבן כך א״א לדפוס בלא שגיאות.

ובשה"ש ע"פ זה פירש"י ז"ל סוגה בשושנים גדורה ומסויגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין א' להם פורץ בו ליכנס וכו' וכל פירושו הוא ממדרש רבה. והתרגום פירשו על אנשי כנסת הגדולה ותרגם ואוצריהון מליין מן מעשר קודשא ונדרא ונדבתא דסייגו להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנישתא רבתא.

ובפרק עושין פסין דרש רבא מ"ד ויותר שהיה קהלת הכם עוד למד דעת את העם דאגמרה בסימני הטעמים ומסברה בדדמי. ופיר"שי דאגמרה בסימני הטעמים קבע בהם המסורת וסימנים בין בתיבות המקרא בין בגרסא של משנה ע"כ. ובשבת פ' הבונה במילי דהנהו דרדקי. סמ"ך עי"ן סימנין עשה בתורה וקנה אותה. תורה היא זו וללמוד היא צריכה. כי ע"כ נתעסקו בה שלמה המלך בראשונים. ואנשי כנסת הגדולה באחרונים. ובמדרש רות הנעלם א"ר גורי עשו סייג לתורה בדיל דתורכון חיי בהאי עלמא ובעלמא דאתי. וגלוי וידוע לפני מי שגדר היבשה בחול סביב לים דלא ליקרי עבידנא ולא ליקרא דאבא להתפאר ולהתגדר רק לעשות סייג וגדר לכבוד שמים ולכבוד תורה ולומדיה. כענין שאמרו בשחיטת חולין גבי כחל רב בקעה מצא וגד"ר בה גד"ר. וכדי להנצל מפח יקוש שכשלו בו רבים ונוקשו ונלכדו בימי יחזקאל כמו שהוכיח ואמר (סי' י"ג) לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על בית ישראל. הלא בוחן לבות הוא יודע כי מנעורי חשקה נפשי לקרבה אל המלאכה הזאת כי רבה היא אף אם אינה חכמה. ובלהב תשוקתי חם לבי בקרבי משגגות היוצאות מרוב מדפיסי הספרים. נרפים הם נרפים. עד אשר האיר ה' את רוחי ואמץ את לבבי לסקל ממסלת המקרא אבן הטועים פן תגוף באבן רגל הרץ ולהרים מכשול מדרך עמי קנאת ה' צבאות תעשה זאת.

ואיני אלא כתלמיד המסדר שמועותיו לפני רבותיו. דלאו חכימאה אנא ולא גמרנא אנא אלא מסדרנא אנא. ורוב הדברים הרצתי לפני מורי ורבי מוהר"ר משה פראנקיפורט הררי. שהאיר עיני בחכמתו' והריני כבא ללַמֵד ונמצא לָמֵד ולא יחשב לי לגאוה ח"ו אם נכנסתי במחיצה שאינה שלי כי לא בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי. אך רְבּוֹ ככלו מספרי המדקדקים והמחברים אשר יזכרו ויפקדו בסוף דברי אלה בע"ה העולים למנין ששים. ובלעדם שלמים וכן רבים מהגלוים עליהם אשר אין ספורות למו. ובאתי כמלקט שבלים אחרי הקוצרים וכמעולל אחרי הבוצרים וכמאסף בין העמרים אחת הנה ואחת הנה לקוטי בתר לקוטי. ואיני מתעטף בטלית שאינה שלי רק כמעתיק דברי הגדולים אשר עברו לפנים. ויודע האלדים העמל והטורח שעמלתי ושטרחתי להגות סיגים מכסף למען תהיה אמרת ה' צרופה. ולא שלותי ולא שקטתי עד הקימי מזמות לבי. ה' יחזק במעוזי יעשה שלום לי.

והנני מודיע לכל קורא בספר זה שאם יקרה בו איזה שגגת היד או הלב

לראות בעיניו ולא לשמוע באזניו כל התיבות והאותיות ואין לו פנאי להבין ולהבחין בין מלא לחסר. ופעמים רבות אחר כמה שנים שהושמו ס"ת בבה"כ ונקראו בקהל כמה פעמים נמצאות טעיות רבות וגם תיבות מיותרות או חסרות לגמרי, וזו נקראת מלאכת ה' רמיה והשכר שנטלו גזל הוא בידם וחטא הרבים תלוי בהם מכל ברכות לבטלה שנאמרו ברבים בספרים פסולים ולא יצאו הרבים י"ח באותה קריאה ושגגתם עולה זדון, והרי אמרו בפסיקתא פרשת המלך וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים, ובלקח טוב מלפני הכהנים הלוים שמגיהו מספר העזרה ע"פ ב"ד של ע"א. מכאן אנו רואים כמה החמירה תורה שתעשה הגהה זו ע"י גדולי ישראל וחכמיהם, וממנה נקיש לכל הספרים. ע"כ יזהרו כל הסופרים והמגיהים שיראו לנפשם וחרדים לדבר ה' להתרחק מעברה זו הגוררת אחריה כמה עברות, ולעשות ההגהה בשובה ונחת ובכוונת הלב וליתן ריוח לשומע להתבונן בכל מלה ומלה ככתבה הראוי לה, כי אם ככה יעשו זכות הרבים יהיה תלוי בהם וצדקתם לעולם תעמוד ודי בזה ואחזור לעניני.

בה' הסיתי כי ספרי זה יהי נאה בעיני כל רואיו נוח לשמים ונוח לבריות וזו היא דרך ישרה שיבור בה האדם, למצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, וכל בו יהגה לא ישגה, ובפרט התלמידים הקטנים שיהגו בו תמיד, ירוצו ולא ייגעו, ילכו דרך ישר ולא יכשלו, וישננו לשונם על פה ותהיה גרסא דינקותא בפיהם מקטנותם וגם כי יזקינו לא יסורו ממנה, כדאמרינן בפ' במה מדליקין נפקא מינה לגרסא דינקותא שמתקיימת יותר משל זקנה יהיה תועלת גדול גם למלמדים, לסגנים ולחזנים ולסופרים למען יוכלו לכתוב ס"ת כהלכתו עם הרוב ואל יתעו במבוכת המחלוקת, צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו ואוהבי תורה יהללוהו ברוך ה' חילי ופעל ידי תרצה.

וקראתי שם החבור הזה גֹּדֵר פֶּרֶץ שמו נאה לו ונאה הוא לשמו, כי הכוונה לגדור הפרצות שנפרצו עד הנה ולחזק את בדק בית ה' ולהדריך במעגלי יושר כל קורא מקרא כי גם שהתורה סגורה וגדורה בכמה סייגים ומסרות עד אין חקר, משל הדיוט אומר גודרים את הגדור ופורצים את הפרוץ, כדאיתא במדרש תנחומא ע"פ ולא יעזוב את חסידיו, וכן בירושלמי סוף פ"ק דפאה סייגין סייגא ותרעין תרעה, ואמרו בבתרא ס"פ הספינה ובספרי פ' בהעלותך ובמדרש רות רבה המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה (דה"א ד') ויושבי נטעים זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו, וגדרה אלו הסנהדרין שגדרו פרצותיהן של ישראל, ופירש"י לעשות תקנות וסייג לתורה, ובסנהדרין פ' אחד דיני ממונות ע"פ סוגה בשושנים (שה"ש ז') אפי' בסוגה של שושנים לא יפרצו בה פרצות, והיינו דאמר ליה ההוא מינאה לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת, א"ל התורה העידה לנו סוגה בשושנים אפילו בסוגת של שושנים לא יפרצו בהן פרצות, ע"ש פירש"י ותוספות.

גם בחרה רצתה נפשי לכתוב בתחלת הספר או בסופו בג״ד כפת דסמיך ליהו״א כי גם הם נבוכים במקומם וקשים לעמוד על בוריים, וגם כללי הקמץ חטוף, ואם יגזור ה׳ בעדי ואם יהיה אלדים עמדי להכין אותי ולסעדי על הגעיא והמאריך אניף ידי להרחיב הדבור בהם באחרית הספר כי רבים הם הטועים בפרטיהם ודקדוקיהם סגר עליהם דרך קריאתם.

אף על זה פקחתי עיני בכל מקום אשר מצאתי דברי רז״ל מפוזרים בבבלי וירושלמי, מדרש רבה, מכילתא, ספרי, פסיקתא, תנחומא ושאר ספרי אגדתא, ספר הזוהר ורקנאטי החולקים על המסרות והספרים שלנו הבאתי אותם במשפט עמי כפי אשר השיגה ידי, כאשר עיני כל אדם תחזינה מישרים במקומם, וטרחתי במקצת המקומות למעט המחלוקת ביניהם ככל אשר יצאה ידי להבין ולהורות כי דברי חכמים בנחת נשמעים, ישרים הם למוצאי דעת ומשפטי ה׳ אמת צדקו יחדו, והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע להבין דבר מתוך דבר, ואם ימצאון מקומות אחרים כיוצא בהם ילמד סתום מן המפורש.

גם הוספתי להביא בזה החבור רבים ממדרשי רבותינו בטעם המלא והחסר והקרי והכתיב כי הם משלמות התורה ומהרמזים הצפונים באותיותיה והיו למאורות לפקוח עינים עורות.

גם תקנתי כמה מסרות משובשות קצתם מפי הסברא וקצתם מפי מסרות אחרות כ״י והבאתי ג״כ הרבה מהם לתקן המעֻות כי לא להעתיק את כלם באתי, והא דכתב הרמב״ן ז״ל בחדושי בתרא פ׳ יש נוחלין שהגהת ספרים מסברא עבירה גמורה וראוי לנדות עליה, היינו בדבר שאינו טעות ברור ואפשר לקיים גרסת הספרים, כי ההיא דהתם גבי אתרוג זה נתון לך במתנה ע״מ שתחזירהו לי וכו׳, אבל בדבר פשוט אדרבא חובה לתקנו כדאיתמר בשני מכתובות ספר שאינו מוגה א״ר אמי עד ל׳ יום מותר להשהותו אחר ל׳ יום אסור להשהותו שנא׳ ואל תשכן באהליך עולה, ופירש״י ספר שאינו מוגה תורה נביאים וכתובים, שאינו מוגה מטעיות שבו, וכ״כ בהגהות מיימו׳ פ״ז מהלכות ס״ת דאף בנביאים וכתובים מיירי והזהיר אף בגמרא תבא עליו ברכה, ע״כ, ובפ׳ בתרא דכתובות אמרו ג״כ שמגיהו (ערוך ע׳ גה) ספרים שבירושלים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, ופירש״י מגיהי ספרים של כל אדם ואדם שאסור להשהות ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהלך עולה, וראו ב״ד שהיו מתעצלים בדבר והפקירו תרומת הלשכה לכך, אבל בירושלמי פ״ד דשקלים ובמדבר רבה פ׳ י״א מגיהי ספר העזרה היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, ופי׳ בעל מתנות כהונה ספר היה מונח בעזרה שמתוכו היו מגיהים כל ס״ת, ע״כ, והרמב״ם כתבה בפ״ד מהלכות שקלים כגרסת גמרתנו, ומכיון שבא לידנו ענין ההגהה עצור במלין לא אוכל כי ריב לי עם מגיהי ס״ת שבזמננו כי הקורא קורא במהירות וחפזון גדול ודומה כמי שיש לו משאוי בראשו ומשליכו והולך לו, וכל כוונתו למהר את הקץ כדי להגיע לסוף מלאכתו, כשכיר יקוה פעלו, ובלי ספק שאין השומע יכול

ולהיותם הענינים מפוזרים ומפורדים אחת הנה ואחת הנה ראיתי לחבר זה החבור כדי שיהו הדברים מסודרים להועיל לעצמי ולכיוצא בי שלא נטרח בחפוש הדברים בהרבה ספרים, כי לא רבים יחכמו, ולהקל ג״כ על הבקיאים שלא יצטרכו לבקש אנה ואנה.

וגם שכמהר״ר שלמה ז' מלך בספר מכלל יופי אשר חבר כלול משלשים ותשעה מחברים בין גאונים וחכמים כמו שנרשמו בסוף ספרו הקל הטרח מעל המעיינים ולקח ספר מכלול ושרשים והעיר על כללי רד״ק על סדר כ״ד ספרי הקדש, עדיין לא נתקררה דעתי בזה.

וראיתי לכתוב ההערות ההם עם הפסוק יחד ממה שראיתי הצורך בהן כפי דעתי הקצרה והבנתי המעוטה, והוספתי עליהם ענינים אחרים כמו שהראוני מן השמים, וגם כי קצת מהם פשוטים זכרתי אותם כדי לבטל דעת החולק בהן ולא יצטרכו התלמידים להטריד שכלם וללמד לדורות הבאים שלא יעמדו על השבושים, מלבד תקונים רבים שעשיתי בכמה דברים כמו שיתברר למעיין בס' הזה שלא באו על נכון בדפוסים הקודמים שלא העליתי זכרונם בספר שלא להאריך יותר מדאי, הן כל אלה עשיתי כדי שיהא נקל לכל בני אדם ללמוד המקרא כתקונה, ולא יהיו נאחזים בסבך קרני הטעיות, וערכתי לפניהם שלחן מזומן עליו כל מה שישאלו, יאכלו ענוים וישבעו כי הכל מתוקן לסעודה בלי עמל ויגיעה.

נמצא שמי שיהיה ספר זה אתו יהיו סדורים לפניו כל ספרים הקדושים והמהוללים ביתר שאת ויתר עז הנכללים בחבורי זה, ומכֻּלם בררתי והוצאתי סלת נקיה מנופה בשלש עשרה נפה.

גם במקום אשר מצאתי חלוק דעות בפרשיות פתוחות וסתומות ואותיות רבתות וזערות ואותיות נקודות שבמקרא ותקון בי״ה שמ״ו בראש הדף וצורת שירת הים ושירת האזינו והשמות שמצאתי מחלוקת בהם בדברי רז״ל אם הם קדש או חול בדקתי בכלם עד מקום שידי הגיעה, וכתבתי את אשר הודיע אלהים אותי אף כי אינו צורך הקריאה, כי גם להועיל לכותבי ספרים באתי, וסדרתי ג״כ צורת שירת דבורה ושירת דוד שבשמואל וספר תהלים כסדר שירת הים כיד ה' הטובה עלי, ובדבר הזה לא קדמני אדם, גם בכל המקומות אשר אמרו רבותינו תקון סופרים הוא זה ועטור סופרים ואותיות תלויות פקחתי עיני עליהם וכתבתי מה שמצאתי בדברי הז״ל.

גם שמתי עיני ולבי במלין דסבירין ומטעין וחלופי בן אשר ובן נפתלי וראיתי חלופיהן אשר בדפוס וחלופי חלופיהן בספרים כ״י, אשר רוב מחלוקתם הם על מפקין וגעיות ומאריכין, והכרעתי כאשר מצאתי בספרים כ״י וע״פ הגהת בעל א״ת הלא היא כמוסה עמדי.

ויכשלום בדרכיהם שבילי עולם ללכת נתיבות דרך לא סלולה, ופי' רד"ק שעזבו שבילי מצותיהם הצדיקים מעולם ללכת בדרך לא דרוכה כי חדשה היו כמ"ש חדשים מקרוב באו.

וזכני ה' לראות ספר א' חברו החכם המופלא הרמ"ה נחל נובע מקור חכמה יודע דעת קדושים, יועץ וחכם חרשים, אין כמוהו מורה בעניני המסרות בחסרות ויתרות, הוא היה חכם גדול בתלמוד, וחבר פירושים ברוב התלמוד ארוכים ורחבים, בפסק הלכה בקושיות ותירוצים, ועשה מהדורא ארוכה ומהדורא קצרה כמ"ש בעל צדה לדרך בהקדמת ספרו, ובסוף ספר יוחסין כתוב שבאחרית זמנו של הרמב"ם דרך כוכב המזהיר ציץ נזר הקדש הרב ר' מאיר הלוי ז"ל בר טודרוס הלוי ז"ל נשיאי הלוי שהיה מעיר ברגוס ובא לעיר טולוטולה והרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה, והוא פי' כמה מסכתות מהגמרא בדיוק גדול, ונפטר בחג המצות משנת ה' אלפים וד' לבריאות העולם ע"כ, וקרא שם הספר מסורת סייג לתורה, וע"כ לא דבר בו בכל הכ"ד ספרים זולתי על התורה לבדה, והנני מודה על האמת שגם אנכי לא דקדקתי היטב בחסרות ויתרות כ"א לחמשה חומשי תורה מפני חומרת ס"ת, ונא' שבנביאים וכתובים נפלו חלוקים רבים בספרים והמלאכה מרובה, ובכל מקום שמצאתי דברי הרמ"ה ז"ל סמכתי עליו ודרכתי בנתיבותיו, ובכל מלי עבידנא כוותיה דגברא רבה הוא כמ"ש ובגמרא ובעומק כל מימרא לו משפט הבכורה בשבילי המסרה, ונהורין ליה דקדוקי סופרים ודקדוקי תורה, אענדנו עטרות לי לעטרת צבי ולצפירת תפארה, וראיתי חבור א' מחבוריו שפי' בגמרא על מס' ב"ב והוא חבור גדול ויפה מאד, ומשם נכיר מעשה תקפו וגבורתו ואת יקר תפארת גדולתו, דשכיחי רבנן גביה ומחדדן שמעתתיה, פוק חזי סהדא רבה קמסהיד עילויה הנשר הגדול הרמ"בן ז"ל בחדושיו פ' חזקת הבתים ז"ל שם שאלתי לר' מאיר נשיא נשיאי הלוי וכו' ובסוף כתב זה השיב הנשיא הגדול שפתים ישק משיב דברים נכוחים, גם בחכמת הקבלה קנה שם ותהלה וחבר לחכמים ונבונים ספר לפני ולפנים.

גם שתיתי בצמא את דברי הזקן ונשוא פנים החכם ר' מנחם די לונזאנו אשר בא צדיק זה לבית מלוני לחסות בצל קורתי והראה לי הגהתו אשר עשה על החומש קודם שהביאה אל הדפוס וקרא שם הספר אור תורה אשר יש בו תועלת גדול לכל אדם, ובפרט למי שיהיה בידו המקרא גדולה דפוס שני של בומבירגי שנת וש"ב או המקרא הקטנה דפוס בומבירגי שנת ש"ד, ואמת יהגה חכי שהאיר עיני הרבה מפי ספרים רבים אשר היו לפניו בירושלים עיר הקדש תוב"ב, וגם כי אחר זה זכה בו את הרבים ונפוצו מעינותיו חוצה לא מנעתי לומר דבר בשם אומרו כמו שעשיתי ג"כ מרוב ספרי המדקדקים המפורסמים אשר אתנו כי רבים המה שאינם בקיאים בהם, כי לא ראו בהם סדר לפי דעתם, ובכל מקום שיצטרכו לחקור בספרי המדקדקים יכבד הדבר מאד בעיניהם וילאו למצא הפתח, ואף אם ידעו מקומם אולי לא יהיו להם כל הספרים לעיין מה שיצטרך.

הקלו אבל בס"ת מדקדקים וכ"ש בנקודות וטעמים שהמשמעות משתנה בכך, וכ"ם הרמב"ם ז"ל שאם טעה הקורא אפי' בדקדוק אות א' מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק, וה"ר מנוח הביא ראיה לדבריו מדאמרינן בפ' חלק כל האומר כל תורה מן השמים חוץ מדקדוק א' וכו', וכיון שדקדוק א' יש לו שרש גדול צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח, ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה, ע"כ. ובספרד היו נוהגים לומר והוא רחום יכפר עון אחר קריאת התורה בשבת לכפר על שגגת הטעיות במקרא, ומי הוא אשר לבו כלב האריה ולא המס ימס ולא יחרד ולא יפחד בכל אלו.

וכראותי אני הצעיר באלפי את המקרה בלתי טהור הזה אשר קרה את כל הספרים ואת המסרות ובפרט בחסרות ויתרות כי פרץ הזמן גדרם וסתם מקורם גם אפסו מחזיקי בדק, ואין בנו מורה צדק, איה סופר איה שוקל את המגדלים, איה מלמדי תנוקות לשם שמים, כמו שדרשו במדרש משלי בפ' פלס ומאזני משפט, עוד דרשו בפ' חלק איה סופר על דואג שהיה סופר כל אותיות שבתורה כדאיתא בפ' אין דורשין, ואיתא נמי בפ"ק דקדושין שהיו אומרים וי"ו דגחון חציין של אותיות של ס"ת וכו' ואין בנו רק פרצות ולא גדרים, עקוב ולא מישרים, עקלקלות ולא ישרים, חשך ולא מאורים, אפל ולא נהורים, צלמות ולא סדרים, ולא הועילו כל יגיעות הקדמונים, ואין איש יעמוד ויקנא לשמותיו של הב"ה, הציקתני רוח בטני וקנא קנאתי לה' צבאות ולתורתו קנאה גדולה והיתה בלבי כאש בוערת, ואמרתי הפרו תורתך עת לעשות לה' פן יהרסו ויפרצו פרץ על פני פרץ, ונתתי אל לבי לעמוד על הפרץ ולרפאת את מזבח ה' ההרוס, ולדרוש ולתור בחכמת הקריאה ולאחוז בספרי הדקדוק הנמצאים אתנו בזמן הזה ולחפוש ולחקור אחר הספרים המוגהים ואחר המסרות המדוקדקות והגרסאות ערבות ואמתיות ולראות ס"ת החשובים והמעולים שראוי לסמוך עליהם ולנטות בהם אחר הרוב כדרך שנצטוינו מן התורה (שמות כ"ג) אחרי רבים להטות, וכמו שעשו חכמים בג' ספרים שמצאו בעזרה בא' מצאו וכו' ובשנים מצאו וכו' וקימו שנים ובטלו א' כדאיתא בירושלמי פ' בתרא דתענית ובמס' ע"ז, ובספרי פ' וזאת הברכה וכמו שאכתוב בפ' נשוא בס"ד, וכן כששאל החבר למלך הכוזר (מאמר ג' סי' כ"ה) ומה תאמר אם ימצא חילוף בספר א' או בב' וג', השיב לו יעיינו ברוב הספרים, כי הרבים לא יעבור עליהם הכזב ויניחו היחידים, וכן יעשה למעתיקים כשיחלקו במיעוט ישובו לדעת הרוב, וכן אמרו בירושלמי דסנהדרין פ' אחד דיני ממונות, א"ר ינאי אלו נתנה התורה חתוכה לא היתה לרגל עמידה, מ"ט וידבר ה' אל משה, אמר לפניו רבש"ע הודיעני היאך הוא ההלכה, א"ל אחרי רבים להטות, רבו המזכים זכאי, רבו המחייבים חייב וכו'. ונטשתי ספרים חדשים מקרוב באו וסמכתי על הישנים הנאמנים כדכתיב בישישים חכמה, וכה"א (דברים סי' ל"ג) שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, וכן אמר הנביא ירמיהו (סי' ו') כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם איזה הדרך הטוב ילכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם, ועוד אמר (סי' ח"י)

לית לך מלה באורייתא או את זעירא באורייתא דלא רמיזא בחכמתא עילאה ותליין מינה תלי תלין רזין דחכמתא עילאה הה"ד קווצותיו תלתלים, ע"כ. ואם חסר בס"ת אפילו אות אחת אין קורין בו ברבים שתקנת משה ועזרא שתקנו שיהיו קורין כדאיתא במרובה לא היתה אלא בספר כשר, ואם אינו עשוי כתקון חכמים הויא ברכה לבטלה ואינו נקרא ס"ת כדאיתא בפ"ק דב"ב אפי' ס"ת חסר אות אחת וכתיב לקח את ספר התורה הזה, ואפי' קוצו של יו"ד מעכב כדאמרינן בהקומץ רבה וכמ"ש מוהר"ר דוד הכהן בתשובותיו בית י"ב, וכ"כ הרמב"ן בהקדמתו לפי' התורה שיש בידינו קבלה של אמת כי כל התורה כלה שמותיו של הב"ה, ומפני זה ס"ת שטעה בו באות א' במלא או בחסר פסול, כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ס"ת שיחסר בו וי"ו א' ממלת אותם שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה, או שיכתוב הוי"ו באחד משאר החסרים, וכן כיוצא בזה אפי' שאינו לא מעלה ולא מוריד כפי העולה במחשבה, וזהו הענין שהביא גדולי המקרא למנות כל מלא וכל חסר וכל התורה וכל המקרא ולחבר ספרים במסורת עד עזרא הסופר הנביא שנשתדל בזה כמו שדרשו בפ' ויקראו בספר בתורת האלדים מפורש וגו', עכ"ד. ובשערי אורה במדת תפארת כתוב כי תורה שבכתב היא סוד שם הויה, ולפיכך כתיב תורת ה' תמימה, כי כל התורה היא כמו צורתו של השי"ת, ואם ח"ו יחסר בה אות אחת או נוסף בה אות אינה תורת ה' לפי שאינה צורת סוד זה השם, ע"כ.

ובראש ספר הזוהר והמשכילים יזהירו וגו' שיזהר האדם באות ונקודה וטעמים וניגונים שלא לשנות, וכן צריך ליזהר בנקודות שלא יחלל שמות מלאכים הקדושים כמ"ש בתקוני הזוהר תקונא שבעין, ואיתא נמי במדרש של ר' נחוניא בן הקנה דדמיין נקודתא באתוותא דאורייתא דמשה כנשמתא דחיי בגופא דאינש, כי אל אשר יהיה שמה הרוח של הנקודות ללכת ילכו האותיות, כמ"ש הבחיי פ' ואתחנן על פ' ולא תחנם, שדרשוהו רז"ל בפ"ק דע"א על פנים רבים, ולפי השתנות הנקוד ישתנה הענין, וכ"כ ריש פ' וירא בהפרש שיש בשם של אל"ף דל"ת כשהוא קמץ שהוא קדש וכשהוא בפתח חול כמו שאדבר בסוף ההקדמה בע"ה, ובסוף פ' הרואה מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר רב יצחק מפני שמראין בה טעמי תורה, ופירש"י טעמי מקרא של תורה נביאים וכתובים בין בנקוד של ס"ת בין בהגבהת קול ובצלצול נעימות הנגינה של פשטא דרגא ושופר מהפך מוליך ידו לפי טעם הנגינה (הביאו בעל הלבושים בא"ח סי' ג') מכל אלה נתבאר מעלת הטעמים והנקודות שבהם התורה נדרשת לשבעים פנים.

ומדברי הרא"ש בפ' הקורא את המגלה עומד משמע שש"ץ שאינו בקי בטעמי קריאת התורה אין הצבור יוצאין בקריאתו, ואמרינן בירושלמי דמגלה טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפי' טעה בין אם לואם, והתם נמי גבי אין מדקדקין בטעיותיה מפרש כגון בין יהודים ליהודיים משמע דדוקא במגלה

והקורא בו פוגם בשמא דמלכא ח״ו כדאיתא בהדיא בס׳ הזוהר פ׳ משפטים ריש דף קכ״ד דתנינן אורייתא כלא שמא דקב״ה ומאן דמשתדל בה כמאן דמשתדל בשמא קדישא, בגין דאורייתא כלא חד שמא קדישא הוא שמא עילאה שמא דכליל כל שמהן, ומאן דגרע אות חד מינה כאילו עביד פגימותא בשמא קדישא תאנא ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא תוסף על אורייתא ולא תגרע מינה, ע״כ. והכי מוכח בההוא עובדא דאיתמר בפ׳ אחרי מות דף ע״א דאשתכח בההוא ס״ת וי״ו יתרה בההוא קרא דושסעת שסע שתי פרסות, ואיתא נמי בפ׳ ויחי דף רכ״ה דזמינין בני עלמא בחוביהו דצווחין ולית מאן דישגח עלייהו אבל חד מסותא אשכחנא בעלמא ולא יתיר, בההוא אתר דישתכחין אינון דלעאן באורייתא ואשתכח בינייהו ס״ת דלא משתקר ביה כד מפקי האי בגיניה מתערי עילאי ותתאי, וכ״ש אי אכתיב ביה שמא קדישא כדקא חזי. ואיתא נמי בפ׳ אחרי מות דף ע״ב תאנא כל מאן דגרע את חד מאורייתא או יוסף את חד באורייתא כמאן דמשקר בשמא קדישא, ובפ׳ אמור דף ע״ט כל מאן דאשתדל באורייתא כאילו אשתדל בקב״ה דאורייתא כלא שמיה דק״בה הוי, והכי איתא בפ׳ שלח לך דף קנ״ט ובפ׳ האזינו סוף דף רצ״ח, וכן בתקוני הזוהר תקונא עשרין וחמשא ז״ל שם וס״ת הוא דרגא דיעקב דאתמר ביה ויעקב איש תם וס״ת כך צריך למהוי תם בלא פסול, ואם ס״ת הוא חסר באתר דמלא או מלא באתר דחסר או אות חד חסיר או יתיר או חלוף ס״ת פסול לאו איהו בדיוקנא דס״ת דלעילא, ע״כ. וכ״כ החכם הקדוש ר׳ מנחם ריקנאטי בפ׳ לך לך כי כל אותיות התורה בצורותיהן ובחבורן ובפירודן ובאותיות עקומות ועקושות חסרות ויתרות קטנות וגדולות כתרי האותיות סתומות ופתוחות וסדורן הן סדרי עשר ספירות, ולכך היה הצורך לספור האותיות והתיבות וכתיב ולא קרי קרי ולא כתיב כי כלה בנין אלדי חצובה בשמו של הב״ה, ועי״כ ס״ת שחסר אות אחת או הותיר אות אחת פסול לפי שאין זו צורת העשר ספירות מאחר ששינה מאותה הצורה, וזה מאמרם ז״ל וי״ו דגחון חצי התורה באותיות כי הוי״ו הוא הקו האמצעי, ומבראשית עד אז רמז לזרוע ימין ומשם עד לעיני כל ישראל לזרוע שמאל וכו׳ עוד מוסף על זה כי כל התורה כלה שמותיו של הב״ה ועי״כ אין להוסיף ולגרוע אפי׳ אות אחת, וכגון זה מצאתי בפי׳ שיר השירים המיוחס לחכם ר׳ עזריאל ריקנאטי, אלו דבריו, וממה שאת צריך לדעת כי התורה הברורה כלה אמורה מפי הגבורה ואין בה אות ונקודה שלא לצורך, כי כלה בנין אלדי חצובה בשמו של הב״ה ואין הפרש בין ותמנע היתה פלגש ואלוף מגדיאל אלוף עירם, ובין עשרת הדברות ושמע ישראל, והמחסר אות כאלו חסר שם מלא ועולם מלא, ולכך היה הצורך לספור האותיות ולספור התיבות וחסרות ויתרות וכתיב ולא קרי וקרי ולא כתיב סתום ופתוח ואותיות גדולות וקטנות, זה יהיה נטוע בלבך וחקוק בקרבך, והשמר על נפשך אל תפן אל און לאמר עזרא הסופר הוסיף מה מלבו בהעתיקו, כמו והכנעני אז בארץ, הנה ערשו ערש ברזל, כי זו כפירה גמורה, ועי״ז אחז״ל בפ׳ חלק כי דבר ה׳ בזה זה האומר אין תורה מן השמים, ע״כ. ובזהר סוף פ׳ אחרי

והדעות, כי לא לבד נעשית התורה כשתי תורות אלא כתורות אין מספר לסבת רוב החלופים הנמצאים בספרים אשר בגלילותינו חדשים גם ישנים תורה נביאים וכתובים אין אמר ואין דברים אשר אין בהם בלבולים מלאים טעיות מחסרות ויתרות טעמים ונקודות קריין וכתבין דגשין ורפין מלעיל ומלרע ואין זה כי אם פגע רע, כי המלמדים שוגגים וחוטאים וחשך האור בעדם, וברשת זו נלכדה רגלם לעשותם מלאכת ה' רמיה, שרי להו מארייהו כי ישתו התלמידים הבאים אחריהם לדור דורים וינקשו בלשונם וישארו בכשלונם ושבשתא כיון דעל על ומפיהם לא נפל גם עד זקנה ושיבה לא יעזבוהו ואיך יערב לבם ללמד מקרא לאחרים אם עדין לא הגיעו להקרא בשם קראה, דאמרינן בפ"ב דקדושין דהמקדש את האשה ואמר לה ע"מ דקראה אנא, עד דקרי אורייתא נביאי וכתובי בדיוקא, וקורא אני עליהם מקרא זה, זה דרכם כסל למו ואחריהם בפיהם ירצו סלה, וזה בזיון התורה הוא, כי חלילה חלילה לנו, הנה היא לובשת שק ועומדת לפני הב"ה ואומרת עשאוני בניך כמין זמר (ל"א בלשון תרגום, אורייתא איהי חוגרת שק וסלקא לגבי קוב"ה ואמרה קמיה עבדו לי בניך מחוך, זה העתקתי מזוהר פ' תרומה דף קמ"ד) ואינם חוששים לכבודי, לא תהא כזאת בישראל, וא' מחמשה דברים שצוה ר"ע את רשב"י כשהיה חבוש בבית האסורים, א"ל כשאתה מלמד את בנך תורה למדהו בספר מוגה (ופי' הערוך בספר מדוקדק, ולשון אחר מצאתי ישר מטעיות) מאי היא אמר רב ואיתימא רב משרשיא בחדתא (פי' כשהתנוק מתחיל ללמוד מחדש) ושבשתא כיון דעל על כדאיתא בפ' ע"פ.

ובמגלה סוף פ' בני העיר א"ר שפטאי א"ר יוחנן הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם (יחזקאל כ') ופי' רש"י נעימה כגון טעמי המקראות, ע"כ, ואע"ג דמתקיף ליה רב משרשיא משום דלא ידע לבסומי קליה כתיב ביה ומשפטים לא יחיו בהם ודריש ליה לת"ח שאין נוחים זה לזה בהלכה, נ"ל דמצינן למימר דר"ר שפטאי ור' יוחנן סברי דקרא לאו בדלא ידע לבסומי קליה מיירי, אלא הקורא מקרא בלא נעימה ובלא טעמים הראוים כמו שפיר"שי, והכי מייתי לה סתמא להא דרב שפטאי ור' יוחנן בפ"ג דמס' סופרים ושפיר כתיב בהו ומשפטים לא יחיו, שהרבה פעמים באים לידי חירוף וגדוף ומראים פנים בתורה שלא כהלכה, וכן כתב החכם ן' עזרא, כל פשט שהיא נגד בעל הטעמים לא תאבה לו ולא תשמע אליו, וכן בהרבה מקומות כתב והנה הוא מטעה בעל הטעמים וכן כתב רש"י טעם במקרא יוכיח.

וגם המסרות לא ניצולו ממקרה המחלוקות בכמה מקומות אך לא כרוב מחלוקות הספרים, ואם יאמר אדם לכתוב ס"ת כהלכתו, ילקה בחסר ויתר ונמצא מגשש כעור באפלה ולא יצליח את דרכיו למצא חפצו, וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצוא, דלאו בכל פלוגתא משתכחי מסראתא לאכרועי, וידוע שאין לנו בס"ת פסול גדול מחסיר או יתיר, כי כל התורה שמותיו של הב"ה,

ומובאם דור אחר דור עד היום הזה, אלו ואלו דברי אלדים חיים כלם נתנו מרועה אחד.

ואין נעלם בתורה שאין בו טעם וענין, בטעמים ונקודות וחסרות ויתרות, וכ"כ רש"י בפ"ק דפסחים דכל מלות חסרות שבתורה לדרוש הן באים, ע"כ יש מהם ידועים אצל החכמים כדאיתא במדרש טעמי חסרות ויתרות הביאו הרא"ש בסוף פ' הקורא את המגלה עומד, וסמ"ג בעשין סי' כ', ויש מהם צפונים וחתומים עד יבא מורה צדק, וכ"כ ריא"ז שחכמים דקדקו על דבר ואפי' אות אחת ונקוד וטעם בלי צורך, עכ"ל. ואין ראוי שיהיה בתורת ה' תמימה אפי' תג אחד או דגש א' שאין בו סוד, ולא לחנם יגעו כמה יגיעות בעלי המסורה והסופרים הקדומים שהיו קרובים לנביאים ולאנשי הקבלה, אלה הם העמודים אשר בית החכמה נכון עליהם, הנה שכרם אתם ופעולותיהם לפניהם, וכל המתרשלים בחכמה הזאת ומבזים אותה דומים לאותם שנאמר עליהם ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם, ועליהם הכתוב אומר כי לא יבינו אל פעולות ה' וגו' ויקראו מלעיגים ע"ד חכמים ומלעיבים במלאכי אלדים, ופורצי גדרן של חכמים ישכם נחש, והרי הם בכלל כי דבר ה' בזה וגו' כדאמרינן בפ' חלק על האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק א' כדאמרן לעיל, אוי להם מעלבונה של תורה אוי לנפשם כי גמלו להם רעה, והדורש לדעת ולהשיג דברי חפץ מדקדוקי תורה וסופרים עליו נאמר כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה' ויהיה מתלמידיו של ריב"ז שלא הניח מקרא משנה תלמוד הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וכו', ופי' רבינו גרשום ז"ל בפ' יש נוחלין דקדוקי תורה כגון חסרות ויתרות ומסורות, ויזכה להיות מג' כתות של צדיקים שעתידים להקביל פני שכינה ומן החביבה והנעימה שבהן, כדאיתא בויקרא רבה פ"ל על פסוק נעימות בימינך נצח אלו סופרים ומשנים שמלמדים תנוקות באמתן שהם עתידים לעמוד בימינו של הב"ה, ובפ"ק דב"ב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תנוקות, ופירש"י מלמדי תנוקות מצדיקי רבים הם שמלמדין ומחנכין אותם בדרך טובה, ובשיר השירים רבה ע"פ נפת תטופנה א"ר לוי אף הקורא מקרא בעינוגו ובניגונו עליו נאמר דבש וחלב תחת לשונך ונקרא מכבד את התורה, כמו שפי' הרב ברטנורא בפ"ד דאבות על המכבד את התורה, הדורש החסרות והיתרות שבתורה ומראה טעם על כל קוץ וקוץ לומר שאין בה דבר לבטלה, ואין לך כבוד תורה גדול מזה, ע"כ. והן הן דברי רש"י על הא דתנן בסוף סוטה משמת ר"ע בטל כבוד התורה, ופי' הוא ז"ל שהיה נותן לבו לדרוש על כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות ואותיות יתרות וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה ור"ע היה סופר גדול בתורה כמ"ש לקמן בסוף פתיחה זו.

ויהי כי ארכו לנו הימים בגלותנו כשלו ברכינו ורפו ידינו וכהו עינינו ונסתמו מעיני חכמתנו ובטלו בעלי מקרא ומשנה משען ומשענה ורבו המחלוקות

ויען וביען נמצאו בעולם אנשים מלעינים ומלעיגים בחכמת הדקדוק ומרחיבים פה לדבר בלזות שפתותיהם על המתעסקים בה, ובסוד משחקים יפטירו בשפה וילעינו למו במענות הכוזבות, יפרצו גדריה והורידו לארץ שעריה ושברו בריחיה ודלתותיה עד רדת חומותיה, ועקלו נתיבותיה ועותו מלותיה ותיבותיה, ויתעללו בה כרצונם ויכחידוה תחת לשונם, עד אשר קראו לחכמה הזאת עסק בלא תועלת ודבר שאין לו טעם, ומותר שאין בו צורך, ובעליה ייגעו לריק ודורשיה יעמלו לבלי פרי והקלו זה על נפשותיהם והשליכוה אחרי גֵוָם ונתיבותיהם עקשו להם, וכבר נתרעמו מזה בעל פתח דברי בהקדמתו והאפודי בפ' ל"א מספרו והשיבו עליהם תשובה נצחת, גם אני אבחר בדרכיהם כדי לבטל ולשבר מלתעות המעקשים אורחותם ואומר כי לא ישיבו אל לבם, לא דעת ולא תבונה בקרבם, ולוא חכמו ישכילו יבינו כמה חכמים גדולים אשר מעולם אנשי השם, הלא הם כתובים בראש ספר מאזני לשון הקדש שחבר החכם ן' עזרא והאפודי פ"ח ובסוף ס' מכלול יפי שהתעוררו לחבר ספרים רבים כספירים יקרים שלא הגיעו אלינו בימים האלה ומכללם מחברת של גאונים ה"ה רבינו סעדיה, רבינו שמואל בן חפני, רב שרירא, רבינו האי, רב עמרם, שכולם הרביצו תורה בישראל ולאורם הלכו דורשי התורה ממזרח למערב, ומחברת גדולה של חכמים רבים ונכבדים הנזכרים במקומות הללו בראותם שכמעט נשתכחה חכמת הלשון קמו וסקלו מסלותיה וגדרו פרצותיה ובצרו חומותיה וגלו תעלומותיה והציבו גבולותיה ויסדו יסודותיה וחצבו עמודיה וישרו עקלקלותיה לדקדק הלשון על דעתם כי בו יתקיים הדת כמ"ש רז"ל בעירובין פ' כיצד מעברין בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם ובני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם, ואחריהם בא המורה הגדול מגלה עמוקות החכמה גבור חיל ואיש מלחמה ר' יהודה בן דוד פאסי המכונה חיוג שר המדקדקים ומשתכחת ביה חכמה יתרה ורוח עצה וגבורה כמו שהעיד רד"ק מגדולת חכמתו בהקדמת המכלול והשרשים שרש איל והעמיד לשון הקדש על בוריו אחר שנשכח בכל הגולה, ואחריו באו שני שרי צבאות ישראל הלוי ר' שמואל הנגיד והחכם ר' יונה הרופא המדקדק השלם המכונה מארו"ן בן גנאח מקרטובה, ואחריהם בא החכם הנכבד ר' אברהם ן' עזרא אשר גברה ידו בדקדוק ובפשט המקרא, והחכם ר' יצחק הלוי שחבר ספר המקור, אסף בו כללים מועילים בשמוש הלשון ובניני הפעלים, ובזמנם החכם ר' יוסף קמחי המכונה הריק"ם שפי' כל עשרים וארבע ועשה ספר הזכרון וספרים אחרים בחכמה הזאת, ואחריו ר' משה קמחי בנו, הוא היה אחיו ורבו של רד"ק, הוא החכם ר' דוד קמחי שבירר הסלת מכל הספרים שקדמו אליו, ובפרט מספרי החכם ר' יהודה ומספרי החכם ר' יונה הנ"ל, ועשה ספר עט סופר ומכלול ושרשים מלאים חכמה וכליל יפי, ולהיותם כוללים כל ספרי הראשונים בקצרה קבלו אותם כל קהלות הקדושות בסבר פנים יפות, עד שכמעט לא היה זכרון לראשונים, ועליו אמרו ע"ד לצה אם אין קמח אין תורה, ואמרתי גם אני כל קמחייא קמח ודקמחי סלת, ובדרך כלל אלך אחריו עם שבמקומות מה אחלוק עליו, ואחריו נמשכו רוב האחרונים אשר ביארו לנו דרכי הדקדוק ומוצאם

בדברי חכמים. כדאיתא בירושלמי פ״ה דשקלים ע״פ וזה פתשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא לעזרא הכהן הסופר סופר דברי מצות ה׳ וחקיו על ישראל, א״ר אחא כתיב לעזרא הכהן הסֹפֵר מה ת״ל סֹפֵר, אלא כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים.

וגרסינן בפ״ק דמגילה ובנדרים פ׳ אין בין המודר (עיין בתפארת פ׳ ס״ד) מאי דכתיב (נחמיה ח׳) ויקראו בספר בתורת האלדים מפֹרש ושום שכל ויבינו במקרא, ויקראו בספר בתורת האלדים זה מקרא, מפֹרש זה תרגום, ושום שכל אלו הפסוקים, (פי׳ היכן הם נפסקים שבשבילן מבדילין בין דבר לדבר) ויבינו במקרא אלו פסוקי טעמים (פי׳ הנגינות קרויין טעמים שע״י הנגון מבינים לחבר המקרא למעלה או למטה, ואמרי לה אלו החסרות (פי׳ מה שנמסר במסרה וחסרות ויתרות) ובירושלמי פ״ד דמגלה ושום שכל אלו הטעמים, ויבינו במקרא זה מסורת, וי״א אלו ההכרעים, וי״א אלו ראשי פסוקים, ובסגנון אחר איתא בבראשית רבה סוף פ׳ ל״ד ופי׳ מוהר״ר שמואל יפה ביפה תאר ויפה מראה אלו ההכרעים כגון פסוקים שאין להם הכרע כגון שאת ארור משקדים וכו׳ ע״כ, ואיתא נמי התם בבבלי דנדרים (עיין תפארת ישראל פ׳ ס״ו) א״ר יצחק מקרא סופרים עטור סופרים וקריין ולא כתבין וכתבין ולא קריין הלכה למשה מסיני, והדברים יזהירו גם בזוהר פ׳ ויקהל תנינן כתיב ויקראו בספר בתורת האלדים מפֹרש ושום שכל ויבינו במקרא והא אוקמוה רזא דאינון פסוקי טעמי ומסורת וכל אינון דיוקנין ורזין עילאין כלא איתמסר למשה מסיני, ומעזרא וסיעתו נמשכה לחכמי טבריה אשר כתבוה וקראו לה מסרה, והיו חכמים גדולים ובקיאים במקרא וצחי הלשון מכל שאר היהודים אשר היו בדורותם, ואחריהם לא קמו כמוהם כמו שהעיד עליהם ר׳ יונה המדקדק ור׳ אברהם בן עזרא בס׳ צחות, כי מהם היו אנשי המסורת ומהם קבלנו כל הניקוד, והרוצה לדעת אם היו הנקודות והטעמים הלכה למשה מסיני יוכל לעיין בערוגת הבשם פכ״ו שהביא כל הדעות והכריע כמ״ד שבסיני נתנו, והביא ראיה לדבריו מספר הזוהר ותקונים ומקומות אחרים, וכן כתוב בשלשלת הקבלה, גם כמוהר״ר יהודה מוסקאטו ז״ל בפי׳ לס׳ כוזרי הרחיב בזה הענין במאמר השלישי סי׳ ל״א, ולא הטרחתי א״ע להעתיק דבריו כאן ומשם יקחם המעיין כי מורה מקום אני לו, וכן בספר החסידים משה ידבר והאלדים יעננו בקול שאף הנגונים מסיני.

ומעלת המסורת גדולה מאד כי ממנה נמשכות כמה גופי הלכות גימטריאות ופרפראות וטעמים ופירושים, פשטים ומדרשים, סודות ורמזים, ואלמלא בעלי המסורת שהעמידו התורה והמקרא על עמדה, כמעט לא מצא אדם ידיו ורגליו במחלוקות וכבר נשתכחה תורה מישראל ונעשית תורה ככמה תורות ח״ו, ולא היינו מוצאים שני ספרים בכל ספרי המקרא שיהיו מסכימים יחד כאשר קרה לשאר ספרי המחברים, פוק חזי רבותא במסרה דאשכחן בכמה דוכתי דתלמודא פליג עלה ומ״מ עבדינן עיקר מהמסורת, וכלהו ספרי ותקון ס״ת הויין אליבא דידה וכוותא נקטינן דאנשי כנסת הגדולה יסדוה ובתרייהו גרירינן.

פתיחה גדולה מהמחבר.

הקדמה

משה קבל תורה מפי אדון העולם מסיני ושם קבלה בכללותיה ודקדוקיה כמו ששנו בת"כ ריש פ' בהר סיני וב"פ בחקותי בסוף התוכחות, ודרשו ג"כ בפ"ב דמגלה מ"ד ועליהם ככל הדברים מלמד שהראה הב"ה למשה בסיני דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, ובירושלמי פ"ב דפאה ריב"ל אמר עליהם, ועליהם כל, ככל, דברים, הדברים, מקרא משנה תלמוד ואגדה, אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני, והכי איתא נמי בויקרא רבה ריש פ' כ"ב ובמדרש קהלת פ' מה שהיה הוא שיהיה ופסוק ויתרון ארץ.

ומסרה ליהושע, כמ"ש ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, ויהושע מסרה לשבעים זקנים שכן כתוב ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים, והזקנים מסרוה לנביאים ונביאים הראשונים מסרוה לנביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי, והם מסרוה לאנשי כנסת הגדולה שהיו מכללם שהחזירו העטרה ליושנה בימי עזרא הכהן הסופר כשעלו מן הגולה בבית שני, ומכללם נחמיה בן חכליה, זרבבבל, ישוע בן יהוצדק, מרדכי בלשן וחבריהם האמורים בריש עזרא, ועוד נלוו עליהם חכמים מהחרש והמסגר עד השלמת ק"כ איש ואחריו שבכלם היה שמעון הצדיק כ"ג בן ישוע כ"ג הנזכר שהיה אחיו של עזרא.

הם אמרו ג' דברים ואחד מהם עשו סייג לתורה ר"ל גדר כמו שדרשו בפ"ב דיבמות על פסוק ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי, ואמרו חכמים אינו דומה כרם המוקף לשאינו מוקף, ועוד אמרו בג' דאבות מסורת סייג לתורה, ופירש"י מסורת הגדולה גדר וחיזוק לתורה שעל ידה ידעינן סדור המקראות והלכותיו וכתב עליו החסיד הח"ר יוסף יעב"ץ שהוזקק הרב לזה הפירוש שהמסורת אינו תוספת אבל הוא חִזוק שאם יבא סופר ויכתוב למשפחות חסר או מלא יאמרו לו הנה לך המסורת כמה מלאים וחסרים, ע"כ. ולשון רשב"ם מסורת כגון מסורת הגדולה הכתובים בגליון הספר סייג גדול שכל בקי בהם עומד על פתרוני המקראות ואינו טועה להחליף דבר בדבר, ועוד פי' רבנו עובדיה המסרות שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה הם גדר וחיזוק לתורה שבכתב שעל ידיהן אנו מבינים כמה מצות כמו בסכת בסכת בסכות, ב' חסרים וא' מלא שממנו אנו לומדים להכשיר סכה בג' דפנות וכגון מועדי ה' אשר תקראו אתם שנכתב חסר בג' מקומות ללמד אתם אפי' שוגגים, אתם אפי' מזידים, אתם אפי' מוטעים, ע"כ. הכי נקרא שמה מסורת לפי שנמסרה לחכמים איש מפי איש עד עזרא וסיעתו, ובספר עזרא סי' ז' כתיב הוא עזרא עלה מבבל והוא סופר מהיר בתורת משה אשר נתן ה' אלדי ישראל, וכמו שהיה סופר בקי בכתיבת התורה, כך היה סופר בקי במאי דשייך ליקרא סופר

והפרשיות הסתומות והפתוחות וזולת זה ממה שבא בספרים המחוברים לזה וביחוד הקפידו בזה בצורת כתיבת התורה למעלתה עד שבכתרי האותיות יקראו להן תאגין היו מקפידין, וכתוב בספר התאגין הדין ספר תאגי דאפיק ר' נחום הלבלר שמסרו לרבנו הקדוש. ועל אלה אמרו כשעלה משה למרום מצאו להב"ה שהיה כותר כתרים לאותיות והיו הראשונים מקפידים בזה תכלית ההקפדה כי רצו שיהיה הספר הזה על אופן שנאמר ונכתב בו בנבואה בלא שנוי כלל מיראתם שלא תשתנה צורתו ותבטל או תחלש הסגולה הדבקה בו הנמשכת אחר הצורה. וחכמים המבהילים ומשחיתים ומגנים החקירה הזאת המיוחסת לסופרים. עליהם אמר הנביא איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו אכן לשקר עשה עט שקר סופרים. ואמר עליהם ג"כ היה להם דבר ה' לחרפה ולקלם לא יחפצו בו.

ולכן חברו בימי עזרא ספרי המסרה אשר הם כלם בדקדוק הספר הזה ונתינת הכללים בידיעת כל מה שאפשר שתודע בו אמתתו. וענינים רבים ונאים ממה שיורה על תכלית שלמותו בידיעת הכתוב וההקפדה על השמירה שלא תפול בו טעות ושגיאות. עכ"ל. ה' ברחמיו יסיר מסוה העורון מעל עינינו ככתוב גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

פתיחה קטנה לקוחה מהאפודי

הקדמונים קראו הארבעה ועשרים מקדש יה והטיבו אשר דברו כמ״ש החכם בעל מעשה אפוד בהקדמתו הגדולה ולא אעתיק פה רק קצת ממנה ממה שראיתי ראוי והגון ושייך לעניננו. אמר כי כמו שהיה המקדש סבה להתמדת השכינה בתוך בני ישראל כמ״ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ואמר ונתתי משכני בתוככם וגו׳ והתהלכתי בתוככם, כן הספר הזה הקדוש הוא אשר בעבורו היתה ההשגחה האלדית באומה, בהרבות הקריאה בו בכוונה רצויה, והחקירה בעניני מאמריו, והוא סבת קיומה והשארותה והצלחתה, ועליו ייעד לכל דורש ה׳ בעסק הספר הזה והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו׳, ובספר הזה אנחנו דורשים את ה׳ בגלות הזה, ועליו אמר אם תדרשנו ימצא לך, וכל עוזב העסק בספר הזה הוא מכת מי שנאמר עליו ועוזבי ה׳ יכלו, ואמר ג״כ ואם תעזבנו יזניחך לעד, ועליו נאמר ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם.

וכמו שהמקדש בעבודות ההן הגדולות הנעשות בו, הוא סבה שיכפר ה׳ עונות האומה, כן העסק בספר הקדוש הזה בכוונה רצויה וזכירתו ושמירתו בלבבות, הוא סבה שיסלח ה׳ עונות האומה וחטאיה, וכמו שייעד כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה׳, נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וגו׳ עד אמרו כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד, ומפני שהספר הזה משתווה בסגולותיו למקדש היה שנחלק לג׳ חלקים, תורה כנגד קדש הקדשים שהוא כנגד עולם השכל לאלדי ישראל והמלאכים הקדושים, נביאים כנגד ההיכל והוא מקום השלחן והמנורה ומזבח הקטרת שהוא כנגד עולם הגלגלים, כתובים כנגד האולם והעזרות שהוא כנגד עולם השפל, ומפני הענינים האלה היטיב מי שקרא הספר הזה מקדש יה שהוא בית מקדש ה׳ כוננו ידיו, והלוחות מעשה אלדים המה והמכתב מכתב אלדים הוא וכתובים באצבע אלדים, ואיך לא יהיה הספר הזה מקדש ה׳, ואחד מתכליות המקדש היה. היות בית מנוחה לתורה אשר היא חלק מזה הספר המקודש, וכמו שאמר אני עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית ה׳ ואמר ובנו את מקדש ה׳ האלדים להביא את ארון ברית ה׳.

ומפני כל אלה המעלות היתה ההקפדה בכתיבת זה הספר הקדוש וקריאתו על הדקדוק וההשמר בו ראוי ומחויב, ולזה היו הראשונים משתדלים בזה מאד וסדרו צורת הכתיבה במלא ובחסר והזר והנוהג כמנהג והאותיות הגדולות והקטנות
*

מקדש יה

תורת ידוד תמימה משיבת נפש עדות ידוד נאמנה מחכימת פתי

חמשה

חומשי תורה, מדוייקים במלאים וחסרים כהוגן וכשורה, דומים להעתק ספר תורה, על פי חכמת המסרה והרמ״ה ארי שבחבורה, שומר משמרת הטהרה, בעוז ותפארה וגבורה, ופרשיות פקוחות וסתומות כמנהג הספרים המדוייקים מגלות ירושלים אשר בספרד. וגם כל עשרים וארבעה ספרים מדוייקים כפי האפשר בנקודות וטעמים ורוב פסיקתא דתהלים, וגעיות ומתגים ורפין ודגשין ומפקין, וקריין ולא כתיבין, וכתיבין ולא קריין ומלין דכתיבין חד וקריין תרין, ודכתיבין תרין וקריין חד, ותקון סופרים, ועיטור סופרים ומלין דסבירין ומטעין והלופין, ואותיות נקודות ותלויות, ותקון בי״ה שמ״ו וצורת שירת הים, ושירת האזינו, וגם שירת דבורה, ושירת דוד ושמואל ותהלים, אשר לא נראו כהנה מעולם, והשמות אשר נפל בהן מחלוקת בין קדש לחול, וחציין של ספרים, וכללי בג״ד כפ״ת דסמיך ליהוי״א, וכללי הקמץ חטוף, וכללי המאריך והגעיות, וכללים רבים מחכמי הדקדוק והמסורת והמדרשים החולקים על המסורת, וחסרות רבות מוגהות משגגות הדפוס, ואגדות רבות בטעמי חסרות ויתרות.

כל אלה חברתי אספתי בחפני אני הצעיר

ידידיה שלמה רפאל בכמהר״ר אברהם נורצי

בעזרת ה׳ צבאות

אשר יעצני להראות העמים והשרים שלמות התורה והיוצא מבין גנזים ורמזים, ואני התחזקתי ברוב חסדו ובידו הטובה עלי ואקבצה מששים מחברים וקראתי שם החבור

גדר פרץ

על דרך מסורת סיג לתורה, כחומה נשגבה ובצורה, ערוכה בכל ושמורה ליושבים לפני ה׳ יהי עליהם לסתרה, ליהודים תהיה שמחה ואורה ומציון תצא תורה, ומקדש סעד ועזרה, ויגיע זמנם לומר שירה.

ובסוף החבור ארבעה מפתחות, א׳) מהמאמרים. ב׳) מהמסרות מחודשות ומתוקנות. ג׳) סתירות ותמיהות על קצת מחברים. ד׳) דבורים ארוכים מענינים שונים, כאשר עין בעין יראה המעיין איש על דגלו באותותם.

יראת ידוד טהורה עומדת לעד משפטי ידוד אמת צדקו יחדו

3 2044 023 418 700

